

ARNOLD TOYNBEE'NİN TÜRKLER ÜZERİNE ARAŞTIRMASI VE ERMENİ PROPAGANDASININ DOĞUŞU

Ünlü İngiliz tarihçi Arnold Toynbee, Nisan 1923'te Lozan Konferansı'nın kesintiye uğradığı dönemde Türkiye'yi ziyaret etmiş ve bu ziyaretten iki yıl sonra, 1925'te Atlantic Magazine'de Türk Zihniyeti makalesini yayınlamıştır.

Prof. Dr. Hasan Köni

Toynbee, Türk devrimini diğer devrimlerle karşılaştırır. Osmanlı öncesi Türk tarihine inerek Türk devlet mantığını ve zihniyetini açıklar. Anadolu'daki azınlıklara, özellikle de İngilizlerin desteklediği Rumlara ve onların davranışlarına dair ilginç bir tablo çizer. Toynbee'nin Rumlarla ilgili görüşleri, Yunan Tarihi alanındaki uzmanlığından kaynaklanır.¹

Toynbee, Osmanlı azınlıkları üzerine genellemeler yapar. Tarafsız görünmesine rağmen, makalede İngiliz Gizli Servisi'ndeki geçmişinin izleri görülmektedir. Musul sorunu öncesinde, yeni Türk devletinin sınırlarının genişletilmesinin sorun yaratacağını savunur. Bu makaleyle Türk Devleti'ne Musul Meşalesi'nde dikkatli olma çağrısı yapar.

TOYNBEE'NİN KİMLİĞİ

Toynbee'nin kişiliğini klasik biyografik yöntemle değil, siyasi görüşleri ve Yunanistan ile Türklerin Kurtuluş Savaşı hakkındaki düşünceleri ve eylemleri üzerinden ele alacağız. Toynbee, Oxford Üniversitesi Balliol Koleji'nde Yunan Dili, Eski Yunan Tarihi ve Anadolu Uygarlıkları gibi alanlarda dersler vermiş tanınmış

¹ Prof. Dr. Hasan Köni, İstanbul Kültür Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Milletlerarası Hukuk Anabilim Dalı Öğretim Üyesi, TESAM Yüksek İstişare Heyeti Başkanı.

bir akademisyendir.

Toynbee, 1915 yılında İngiliz Dışişleri Bakanlığı Propaganda Ofisi'nde çalışmaya başlamış ve daha sonra 'Siyasi Gizli Servis Departmanı'nda görev almıştır. Bu bölüm daha sonra Dışişleri Bakanlığı'na devredilmiştir. Toynbee'nin gizli servisteki istihbarat çalışmalarındaki görevi, Amerikan kamuoyunu etkilemekti. Amerikan medyasının günlük makalelerini okuyarak İngiliz hükümeti için günlük raporlar yazıyordu.

İngiliz propagandası Ekim 1915'te yön değiştirdi ve 'Ermenilere karşı Türk katliamı' konusu önem kazandı. Bu değişim, İngiliz-Ermeni Dostluk Derneği Başkanı Lord Bryce'ın 6 Ekim 1915'te yaptığı konuşmadan sonra gerçekleşti. Bryce, bu bilgileri Anadolu'da okullar ve sağlık merkezleri kurmuş olan Amerikalı misyonerlerden edinmişti. Türkiye, 1917'de ABD ile savaşa girene kadar bu okul ve sağlık merkezlerine müdahale etmemiştir.

Amerikalı Protestan misyonerlerin amacı Anadolu'da yaşayan Müslümanları Hıristiyanlaştırmaktı. Başarılı olamayınca Ortodoks Hıristiyanları Protestanlaştırmaya çalıştılar. Protestan okullarının müşterileri Anadolu Rumları ve Ermeni-

lerdi. Ermeniler, bağımsızlıklarını talep etme hakkına sahip olmamalarına rağmen Ruslarla işbirliği yaparak Osmanlı ordularına karşı savaştılar. Verdikleri kayıplar abartılı bir şekilde Amerikalı misyonerlere sunulmuş, onlar da bu yanlış bilgileri Amerikan Büyükelçisi Morgenthau'ya ve Robert Kolej'deki istihbarat personeline iletmişlerdir. Bu durum, sonunda İngilizlerin elinde yeterince soykırım propaganda malzemesi olmasına yol açtı.

Büyükelçi Morgenthau, 1917 yılına kadar Çanakkale'ye yaptığı ziyaretlerde tarafsız olması gerekirken, Osmanlı ordusunun durumu hakkında İngiliz ordusuna bilgi aktarmıştır.

Morgenthau'nun yaptığı en önemli hata, Ermeni sekreterinin kendisine soykırım hikâyeleri şeklinde anlattığı Güneydoğu savaş alanlarıyla ilgili bilgileri, oraya hiç gitmediği halde oradaki koşulları görmüş gibi aktarmasıdır.

Lord Bryce'in 1915 yılında İngiliz parlamentosunda yaptığı konuşmadan sonra İngilizlerin Ermeni propagandasına başlamasının çeşitli nedenleri vardı. Ön-

celikle kendi uluslarını adil bir savaş yürüttüklerine ikna etmek, böylece savaş masraflarını haklı çıkarmak ve orduya daha fazla insan çekebilmektir.

Almanlar, Galiçya cephesinde iyi savaşmadıkları bahanesiyle Ruslar tarafından Yahudilerin katledilmesi ve Amerikalı Yahudilerin Almanlara sempati duyması hakkında karşı propaganda yaptı. Amerikalı Yahudileri etkilemek ve savaşa dahil olmalarını sağlamak için böyle bir propagandaya ihtiyaç vardı. Öte yandan İngilizler, Sinn Fein Örgütüne katılan ve İngilizlerin yanında savaşa girmek istemeyen İrlandalılara katliamlar yapıyordu. Almanlar ise İrlandalıları destekliyordu. İngilizler İrlanda olaylarını örtbas etmek için yeni bir karşı propagandaya ihtiyaç duydu. Bu noktadan itibaren İngiliz propagandası yoğunluk kazandı. Bu propagandada, Türklerin Ermenilere yönelik eylemlerinden Almanların sorumlu olduğu iddia ediliyordu. Lord Bryce, Ermenilere yönelik katliamların sistematik bir şekilde kayıt altına alınmasını istediğinde, istihbaratın en parlak yazarı Toynbee, Lord Bryce'in yardımcısı olarak

atandı. Aslında ne Toynbee ne de Bryce, İngiliz hükümetinin Amerika'yı savaşa dahil etmek olan gerçek niyetinin farkındaydı.

Toynbee, liberal değerlere bağlı olarak Amerikalı misyonerlerden aldığı haberleri 700 sayfalık bir kitapta topladı. Kitabın adı 'Osmanlı İmparatorluğu'nda Ermenilere Yapılan Muamele: 1915- 1916'dır. Bir İngiliz yazara göre bu kitap savaş propagandasının ilk olağanüstü örneğidir. Kitap okuyucuları kanlı sahneler ve vahşetle yormaktadır. Türkler ve Ermeniler arasındaki çatışmanın nedenlerini açıklamaması Toynbee'yi üzmüştür çünkü tarihi gerçeklerin gizlenmesinde bir araç olarak kullanılmıştır.

Kısa metinlerin halk tarafından daha kolay okunduğunu fark eden İngiliz Dışişleri Bakanlığı 'Mavi Kitaplar'ı yayınladı. Bu kitapları Toynbee yazmış olsa da üzerlerinde Lord Bryce'in adı yazılıydı. İlk broşürün adı 'Ermeni Soykırımları: Bir Ulusun Ölümü' adını taşıyordu. İkinci broşür 'Türklerin Ölümcül Baskısı' Toynbee'nin imzasını ve Lord Bryce'in önsözünü taşıyor. Bu broşürlerden binlercesi basıldı ve güneşin hiç batmadığı Britanya İmparatorluğu'nun ve Amerika'nın dört bir yanına dağıtıldı. Amerika'nın savaşa girmesinden sonra Ermeni soykırımı konuşulmamalıydı. Toynbee'nin yeni işi Almanlar hakkında yazmaktı

Toynbee 1916-1917 yılları arasında Alman Vahşeti, Polonya'nın Çöküşü, 'Belçika'da Alman Terörü' ve 'Fransa'da Alman Terörü' gibi broşürler yayınladı. Bu makaleleri bitirdiğinde bir arkadaşına şöyle demiştir: "Tanrıya şükürler olsun ki katliam hikayeleriyle işim bitti". Toynbee 1917'den itibaren Osmanlı İmparatorluğu'ndan gelen istihbarat raporları üzerinde çalıştı. 1918'de Orta Asya'dan gelen istihbarat raporlarıyla devam etti. Bu ça-

alışmanın sonucu "Müslüman Milletlerin Kendi Kendilerini Yönetmeleri Üzerine Memorandum" adlı bir araştırma kitabına dönüştü. Toynbee bu çalışmasında Almanların Türklere, İngilizlerin de Araplara verdiği desteğin bu milletlerin kendi devletlerini kurmalarına yardımcı olduğunu iddia etmiştir.

Ayrıca, İslam dünyasındaki gelişmelere rağmen İngilizlerin geri çekildiğini ve sadece Ermeniler, Gürcüler, Kazaklar ve Ukraynalıların dost olarak kaldığını, sonuncusunun ise şüpheli bir durumda olduğunu iddia etmektedir. Ayrıca Müslümanlar ve Bolşevikler birbirlerine yaklaşıyorlardı.

Toynbee, 1918'de barış süreci gelişirken, İngiltere'nin Türkiye ile barışta önemli bir rol oynayacağını düşünüyordu. Ancak Llyod George'un fikirlerini önemsemediğini fark edince ondan nefret etmeye başlar. 1919-1924 yılları arasında yazdığı gazete yazılarında Lloyd George'un yanlış politikalarını eleştirir. Toynbee, Manchester Guardian'ın muhabiri olarak

gittiği Paris Konferansı'nda Osmanlı'dan toprak talep eden Ermeni, Yunan, Arap, Yahudi ve Kürt temsilcileriyle görüşür. Toynbee, İzmir'in yeni Türk devletinin başkenti olacağını düşünüyordu, ancak fikirlerini Lloyd George'a açıklamayacaktı. Bir mektubunda İngiliz ve Amerikalıların İzmir'in Türklere bırakılması fikrini desteklediklerini, ancak konferanstaki temsilcilerinin farklı düşündüklerini belirtti. Toynbee Sévres Anlaşması'nı gerçekçi bulmuyordu. Konferansın hatalarını düzeltmek için Toynbee ve arkadaşı Harold Nicolson (daha sonra önemli bir diplomat olacaktı), Trakya ve İstanbul'un Avrupa kıyılarının Yunanistan'a verilmesini ve Türkiye'nin Asya yakasında kalmasını öngören bazı teklifler hazırladılar.

"Toynbee, 1918'de barış süreci gelişirken, İngiltere'nin Türkiye ile barışta önemli bir rol oynayacağını düşünüyordu."

Toynbee'ye, Londra Üniversitesi bünyesindeki King's College'da antik Yunan tarihi ve edebiyatı dersleri vermesi için Koreas profesörlüğü teklif edildi. King's College, Londra'daki zengin Rumlar tarafından destekleniyordu. Buradaki profesörlüğü sırasında, özellikle 1920-1922 yıllarında süren Türk-Yunan savaşı üzerine yazılar yazdı ve Türk tarafına daha fazla sempati duymaya başladı.

Toynbee, 1921 yılında Anadolu ve Yunanistan'ı ziyaret etmek için üniversitesinden izin aldı. Bu ziyaretleri, Manchester Guardian gazetesinin muhabiri olarak gerçekleştirdi. 7 Ocak'ta Yunanistan'a varan Toynbee, 21 Eylül'de Londra'ya döndü. İzmir'de Amerikan Koleji müdürü Alexander MacLachlan'ın yardımıyla bazı Türk iş adamlarıyla görüştü. Bu iş adamları Yunan görüşünü destekliyordu.

Toynbee, gerçeği görmek için Kızılay ile birlikte savaş bölgelerini ziyaret etti. Burada Yunanlıların, çekilirken Türk sivilleri öldürdüğünü fark etti. Yalova'yı ziyaret ettiğinde 7000 kişiden sadece 1500'ünün hayatta olduğunu gördü. Bu andan itibaren, Türklerin karşı karşıya kaldığı vahşeti yazmaya başladı. Yunanlıların barbarlıklarını rapor etmeye devam etti ve Manchester Guardian bu raporları sansürsüz yayınladı. Bir mektubunda, 700 kişiyi Yunan barbarlığından kurtardığını belirtti. Bu raporlar, gazetenin sahibi C.P. Scott ve Toynbee'yi Sevr Anlaşması'nın adil ve uygulanabilir olmadığına ikna etti. Toynbee, Llyod George'un bölgedeki İngiliz çıkarlarını korumayı amaçlayan Yakın Doğu politikasından vazgeçilmesi gerektiğini savundu.

Toynbee, 1915'te makalelerini yazarken gerçeğin sadece yarısını bildiğini fark etti. İstanbul'dan döndükten sonra "Yunanistan'da Batı Sorunu ve Türk Medeniyetlerinin Gözlemi" adlı kitabını yayınladı. Ona göre, hem Yunan hem de Türk medeniyetleri Batı'nın etkisi altında kalmış, ancak Batı medeniyetine kolay

adapte olamamışlardır. Batı'nın varlığı ve üstünlüğü ile başlayan bu gelişmeler, Doğu'nun sorununun aslında bir Batı sorunu olduğunu ortaya koymuştur. Bu üç medeniyetin buluştuğu noktada, daha zayıf olan iki medeniyet çökmüştür.

Toynbee sonraki yıllarda da makaleler yazmaya devam etti. Ancak biz 1923 yılında Türkiye'ye yaptığı ikinci ziyarete kadar olan yazılarına odaklanacağız. Burada bir bilgi eksikliği olduğu çok açık. Öncelikle Osmanlı belgelerini okuma imkânı bulamamıştır. Türk devrimi hakkındaki bilgileri İngiliz istihbarat raporlarına ve Batılı yazarlar tarafından yazılmış kitaplara dayanmaktadır. Gazetecilik yıllarındaki tecrübesi ile Türk tarihini analiz etme yeteneğine sahip değildi. Yine de İngiliz bakış açısı oldukça önemlidir çünkü Türk devrimi döneminde en güçlü devlet Büyük Britanya'dır.

TOYNBEE'NİN TÜRK DEVRİMİ YORUMU

Toynbee, 'Türk Zihniyeti' adlı makalesinde bu zihniyetin devrimci olduğunu iddia etmiştir. Ankara bir savunma oluşumu ve devletin yeniden oluşumu halindedir. Bu atmosfer 1793'ten itibaren tüm devrimlerle karşılaştırılabilir. Türk Devrimi Fransız Devrimi'nden esinlenmiş olsa da farklı bir boyuta sahip görünmektedir.

Toynbee'ye göre önceki devrimler yüzeyseldi. Bu devrimlerde büyük bir patlama geçmişi keser. Bu patlamaya yol açan gelişmeler yıllar öncesinden başlar ve patlamadan sonra aynı gelişme düz bir çizgi halinde devam eder. Türk Devrimi, Fransız Devrimi'nden etkilenmekle birlikte gerçek bir devrimdir.

BAĞIMSIZLIK SAVAŞI VE SONRASI

Toynbee'ye göre Osmanlı İmparatorluğu'na karşı verilen büyük savaş Türk ulusu için faydalı olmuştur. Bu savaşla Türkler eski kurumlardan kurtulma şansına sahip olmuşlardı; öte yandan düşman Çar İmparatorluğu çökmüş, yerini

Türk dostluğu arayan yabancı ve yeni bir güce bırakmıştı. Dostlukları Türkler için tehlikeden başka bir şey ifade etmeyen Almanlar Türkiye'yi terk etmişti. Savaşın galipleri bariz acizlikleri ile tükenmişlerdir. Görüşleri gerçek düşmanları Almanya üzerinde yoğunlaşmıştır. Türkiye bu noktada ikinci sıradadır. Zayıf Türkiye ile savaşmak zorunda kalan Yunanistan, kaynaklarının sınırlı olduğunu ve bölünme tehlikesiyle karşı karşıya olduğunu kanıtlamıştır,

Bu da onu güvenilirmez kılıyordu. Osmanlı İmparatorluğu'nun Türk olmayan eyaletleri yıllarca büyük bir sorun teşkil ettikten ve Türkler tüm enerjilerini bu yabancı topraklar için harcadıktan sonra nihayet koştular. Toynbee'ye göre Türkler, yaşadıkları toprakların tehlikede olduğunu gördükten sonra diğer ulusları kontrol etmekten vazgeçip kendilerini kurtarmaya yöneldiler.

Yeni Türk ulusal hareketi, İzmir'in Yunanlılar tarafından işgalinden sonra güç kazanmıştır. Misak-ı Milli, Arap vilayetlerinden ayrılarak sınırları Türklerin yaşam alanlarına göre belirlenen bir yapı oluştur-

muştur. Türkler, enerjilerini kendi topraklarını savunmaya odaklamıştı. Mustafa Kemal liderliğindeki yeni milliyetçiler, İttihat ve Terakki'nin aksine, Pan-İslamizm ve Pan-Turanizm hareketlerinden uzak durmuşlardı. Bu sayede, gerçek bir bağımsızlık savaşı verme fırsatı buldular. Mustafa Kemal ve arkadaşları, Pan-Turanizmin Rusya ile ilişkilere zarar vereceğinin ve İngiltere ve Fransa ile barışı zorlaştıracığının farkındaydılar. Toynbee'nin görüştüğü bazı Türk liderler, Türkiye'nin uzun yıllar boyunca İslam için savaştığını, ulusal ilerlemeyi feda ettiğini belirtmiş ve «Neden kendimizi feda etmeye devam edelim? Bağımsızlığımızı 1919-1922 savaşında büyük bedeller ödeyerek kazandık. Kimsenin kolay kolay

ulaşamayacağı bir barış anlaşmasına vardık. Bundan sonra Araplar için hiçbir şey yapmayacağız» demişlerdir. Toynbee, bu yeni Türk zihniyetini önemli ve cesur buluyordu.

Toynbee, Türkiye'nin uluslararası toplumun başarılı bir üyesi olacağını öngörüyordu. Ancak, Türklerin Arap topraklarından ayrıldıktan sonra Musul'da İngilizlerle gereksiz bir savaşa girdiğini savunuyordu. Ayrıca, Kürtleri asimile etmeye çalışmaktan vazgeçilmesi gerektiğini, çünkü yükselen bir Kürt milliyetçi hareketinin Türkler için kötü olacağını belirtmiştir. Musul sorununun, Milli Cemiyet Konseyi tarafından çözülebileceğine inanıyordu.

Toynbee, Türklerin yeni liderler altında daha ılımlı bir tutum sergilediğini ve Batı ile ilişkilerde ilerleme kaydettiğini

düşünüyordu. Ona göre, Türkler Batı topluluğunun tam üyesi olma zihniyetine sahipti. Aynı şekilde, Yahudiler de sömürge olmaktan çıkıp Batı toplumu olma yolunu seçmişlerdi.

Toynbee'ye göre, Türklerin normale dönmesi için kapitülasyonlardan kur-

tulması gerekiyordu. Kapitülasyonlar ekonomide yük oluşturuyordu ve Türkler, azınlıklar meselesiyle başa çıkmak zorundaydılar. Osmanlı hoşgörüsünün, azınlıklardan sadece vergi alarak, din ve dilin geniş bir özerklikle uygulanmasına izin verdiğini belirtmiştir. Ancak, 19. yüzyılda bu durum sorunlara yol açmıştır. Batılı güçlerin desteğiyle azınlıkların ayrılma girişimleri artmış ve güçlü bir ticaret ve sanayi sınıfı oluşturmuşlardır. Yunan işgali sırasında Anadolu Rumları, işgalcilerin yanında yer almış ve bu tehlike hissedilmiştir. Türkiye'nin Misak-ı Milli ile azınlıklara Batı'nın haklarını vermesi, Osmanlı İmparatorluğu'nun abartılı azınlık haklarının azalması anlamına geliyordu. Trakya ve Anadolu Rumlarının

"Toynbee'ye göre, Türklerin normale dönmesi için kapitülasyonlardan kurtulması gerekiyordu."

Yunanistan'a, Batı Trakya Türklerinin de Türkiye'ye göç etmeleri azınlıklar sorununu büyük ölçüde çözmüştür. 1922 yılında karmaşık bir ulusal yapıya sahip olan Türkiye'nin batısı ve Yunanistan'ın kuzeyi, bugün İtalya, Fransa ve Almanya'da olduğu gibi homojen bir yapıya sahiptir.

Toynbee'ye göre, en radikal ve ilginç değişiklikler Mustafa Kemal'in önderliğinde siyasi, ekonomik ve sosyal yaşam reformları alanlarında gerçekleştirilmiştir. En önemli değişikliklerden biri saltanatın kaldırılması ve Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin meşru bir güç olarak ortaya çıkmasıdır. Toynbee, saltanatın Türk milletini değil kendi ailesini temsil etmek üzere iktidarda olduğunu belirtmekte ve Vahdettin Efendi'nin işgal yıllarında Türklerin çıkarları aleyhine çalıştığına işaret etmektedir. Daha radikal bir hareket ise halifeliğin kaldırılmasıydı. Toynbee, halifeliğin Roma İmparatorluğu'ndaki gibi ruhani bir lider değil, Müslümanların dünyevi lideri olduğuna inanmaktadır.

Osmanlı İmparatorluğu'nun kudretli dönemlerinde güçlü bir dünyevi yönetim vardı ve bu nedenle halifeliğe ihtiyaç duyulmuyordu. Ancak Osmanlı İmparatorluğu'nun Müslüman topraklarının Hıristiyan güçler tarafından fethedilmesiyle, aydınlanmış Türkler dünyevi ve ruhani lider arasındaki farkı anlamaya başladılar. Halifelik yanlış tanımlanmıştı: Kaybedilen toprakların kadim halklarının ruhani lideri olarak sunulan Papa gibi, Halifelik de Hindistan ve Çin Müslümanlarının ruhani lideri olarak sunulmuştu. Bu politika Abdülhamit döneminde ortaya çıkmış ve İttihat ve Terakki döneminde de devam etmiştir. Papa, bağımsız bir ulus-devlet içinde garip bir yapıdadır. Türkiye, Halifeliği Papa ile benzer bir dü-

zeyde görmüş, ancak bir yıllık deneyimden sonra bu sistemi terk etmiştir.

Toynbee'ye göre, Türkiye'deki üçüncü kalıcı etki üç alanda gerçekleşmiştir: kadınların özgürleşmesi hareketi, tarımın modernleşmesi ve Türklerin bireysel olarak ticaret ve sanayiye girmesi. Toynbee, bu üç gelişmeyi Türkiye'nin geleceği açısından en önemli adımlar olarak görmektedir.

SONUÇ

Yukarıda da belirtildiği gibi Tonybee, bu makaleye kadar İngiliz istihbarat kaynakları ve kişisel ziyaretleri dışında Osmanlı belgelerini incelememiştir. Bu nedenle Atatürk'ün kurmaya çalıştığı yeni

devletin alanları, Osmanlı'nın azınlıklara karşı tutumu ve hatta kendi ülkesinin siyaseti hakkında bazı yanlış kararlar vermiştir.

Türkiye'ye yaptığı birkaç ziyaretten sonra 1915-1917 yılları arasında yazdığı propaganda yazılarının yanlış olduğunu kısa sürede anlamasına rağmen, bu yazılar bugün hala Ermeniler

ve Kıbrıslı Rumlar tarafından Türkiye'ye karşı kullanılmaktadır. Sonraki yazılarında da bu hataları düzeltecekti. Örneğin, Türklerin Osmanlı İmparatorluğu'nu Bizans ve Roma kültüründen ziyade Orta Asya kültürünün sentezi üzerine kurdukları doğru bir tespittir. Ancak kendi kültürlerini bırakıp Batı kültürünü aldıkları savı yanlıştır. Türkler farklı kültürlerin uygun yanlarını benimseyerek bir sentez oluşturmuşlardır. Bugün dünyanın her yerinde Türklerin kimliklerini kaybetmemelerinin temel nedeni budur. Halil İnalçık'ın incelemelerinde Osmanlı belgelerinin incelenmesinden sonra durumu görmek mümkündür. Türklerin Balkanlara yerleşmesi ve benimsedikleri yönetim sistemi, aşiretler arasındaki feodal anlaşmazlıkları ve kanlı çekişmeleri

"Türklerin Osmanlı İmparatorluğu'nu Bizans ve Roma kültüründen ziyade Orta Asya kültürünün sentezi üzerine kurdukları doğru bir tespittir."

önlemiş, bu da Balkanların sosyoekonomik açıdan gelişmesine büyük etki etmiştir.

Haçlıların yıkıcı etkileri, Osmanlı İmparatorluğu'nun bu bölgedeki varlığı ile giderilmiştir. Arap topraklarınının 1517'de İmparatorluğa katılması, Osmanlıların Halifeliği elde etmesine yol açtı. İmparatorluk, Araplar arasında egemenlik kazanmak için Halifelik unvanını Sultanlık unvanı ile birlikte kullanmıştır. Öte yandan Halifelik hem ruhani hem de dünyevi özellikleri olan bir kurumdur. Toynbee'nin bu noktadaki hatası, bu kurumun yeni Türk Devleti içerisinde herhangi bir işlevselliği kalmadığı için kaldırıldığı noktasını anlamamış olmasıdır. İlginçtir ki Arap devletlerinin hiçbiri, İngilizlerin kutsal savaşı (cihat) önlemek için Halifeliği kendilerine vermek istemelerine rağmen, kökleri Kureyş aşiretine dayanan Halifeliği devralmak istememişlerdir.

Azınlık sorunları açısından bakıldığında, Batı'nın Osmanlı İmparatorluğu içindeki mutlu azınlık gruplarını kendi yanına çekmek ve ortak kazanmak için kışkırttığı bir gerçektir. İlber Ortaylı, 1711'lerde imzalanan ticaret anlaşmalarıyla Batı'nın İmparatorluk içinde ticari ortaklar kazandığını, son olarak 1838'de koloni anlaşması yaptığını belirtmektedir. 1856'daki reformlarla birlikte Batılı şirketlerin ortakları Osmanlı Hıristiyanları ve Yahudileri oldu. Toynbee'nin de itiraf ettiği gibi, Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşünü hızlandıran neden, Batı'nın İmparatorluk içindeki Hıristiyan ve Müslüman gruplarla oynadığı oyundur. Batı öncelikle Rumları desteklemiş, bunu diğer Hıristiyan azınlıklar izlemiştir. Özellikle Müslüman azınlıklar üzerinde çeşitli oyunlar geliştiren İngiltere, Arap ve Kürt sorunla-

rının ortaya çıkmasından sorumludur. Türklerin yaşadıkları topraklara bağlı kalarak kendileri için doğru bir harita oluşturduklarını kabul eden Toynbee, Musul'daki Türk nüfusunu unutmuş görünmektedir. Kürtlerin isyan etmesi için her şeyi yapan İngiltere, Kürt milliyetçiliğinin Arapları etkilemeyeceğini, sadece Türklere zarar vereceğini düşünüyordu. Toynbee, ülkesinin petrol için oynadığı oyunların farkında değil gibi görünüyor. Ülkesinin, Fransa'nın ve İtalya'nın homojen bir yapıya sahip olduğunu söyleyen Toynbee, 1915-1921 yılları arasında

İrlanda isyanları sırasında birçok kişinin idam edildiğini ve kalanların önemli bir kısmının ABD'ye göç ettiğini; İskoçların farklı bir millet olduğunu, Fransa'da Baskların, Bretonların, Korsikalıların ve Alsaslıların yaşadığını görmezden geliyor. Osmanlı İmparatorluğu'nda olduğu gibi dışarıdan yardım gelmediği için isyanların başarısızlıkla sonuçlandığını tamamen görmezden geliyor.

Toynbee'nin Yunanlıların güvenilmezliği konusundaki açıklamaları doğrudur. Anadolu macerasına sadece kendi ilkel çıkarları için giren Yunanlılar, kendi halklarına zulmetmekten geri durmadılar. Türk Kurtuluş Savaşı'nın Yunan işgalinden etkilendiği kadar, Güney Anadolu'nun Ermeni orduları tarafından işgalinin de Kıbrıs Rum işgali kadar Türkleri etkilediği açıktır.

Toynbee'nin yeni bulunan kavramlar/buluşlar ışığında okunacak çalışmaları, belki de bir bilim insanının propaganda ile gerçek tarih arasındaki ayrımı yapmadaki yetersizliğini yansıtmaktadır.

"İlginçtir ki Arap devletlerinin hiçbiri, İngilizlerin kutsal savaşı (cihat) önlemek için Halifeliği kendilerine vermek istemelerine rağmen, kökleri Kureyş aşiretine dayanan Halifeliği devralmak istememişlerdir."